

**Ahmednagar City
Library.**

No. 380

इमदनगर सिटी लायब्ररी

नंबर ३८०

KRISHNAJIPANT JOGALEKAR

Revised and carried through the Press

BY

NANA SHASTRI APTE.

REVISER TO THE D. P. C.

AND

PRINTED FOR THE DAXANA PRIZE COMMITTEE,

AT L. M. D'SOUZA'S PRESS.

Bombay

1860

रूस देशाच्या क्याथरैन राणीचें चरित्र.

हा ग्रंथ

चेंबर्स मिसलनी ह्या इंग्रजी ग्रंथावरून,

कृष्णाजीपंत जोगळेकर

ह्यांनी मराठी भाषेत केला

तो

नानाशास्त्री आपटे दक्षिणा प्रैज कमिटीचे रिवैजर

ह्यांनी तपासून शुद्ध केला.

आणि मेहरबान दक्षिणा प्रैज कमिटीने

मुंबईमध्ये

एल. एम- डिसेजा ह्यांचे छापखान्यात छापविला.

सन १८६०. क्र. १७८१.

रूस देशाच्या क्याथरिन राणीचे

चरित्र.

VERIFIED

2007

स्कोव्रनस्की ह्मणून कोणी एक धर्मोपदेशक मारीनबर्ग शहरांत रहात होता. त्याची बहीण त्या शहरापासून थोडेच कोसांवर रहात होती. एके दिवशी तिला भेटून ती घरी परत येत असतां शहराचे भोंवतें जें रान आहे त्याजवळ आला; तेवेळेस दिवस मावळळा आणि *बर्फ फार पडत होतें. कोणी मुलगे रडत आहे, असें व्यास वाटल्यावरून त्यानें घोडा उभा केला; परंतु वाऱ्याच्या सुसाट्यानें झाडें हलून गोंगाट चालला होता तो मात्र ऐकूं आला. तेव्हां मला भ्रांति झाली, असें व्यास वाटून तो पुढें चालला. मग त्याचा घोडा एका एकी उभा राहिला; आणि त्यानें त्याला जरी दटाविलें व गोंजारिलें, तरी तो चालेना. जाण्यास कांहीं अडचण आहे, ती मला अंधारामुळे दिसत नसेल, असें व्यास वाटून तो घोड्यावरून उतरला, आणि घोड्यास पुढें ओढूं लागला; परंतु तो जागचा हालेना. मग घोड्याचे पाया जवळ बरफांत लहान उंचवटा त्याचे नजरेस पडला; आणि वांकून पाहातो तो चिरगुटांत गुढाळलेले एक बालक गारहून पडले आहे, असें त्याचे दृष्टीस पडले. मग त्यानें तें उचलून पाहिलें तो तें अद्यापि जिवंत आहे, असें व्यास समजले. थोडे वेळा पूर्वी मी एका बाळकाचे रडणें ऐकिलें, तें ह्याच बाळकाचे,

* थंडीच्या दिवसांत तिकडे बर्फ पडतें.

असें व्यास वाटलें. दरिद्रामुळें अगर दुसरे कारणामुळें ज्या मनुष्यांनीं बर्जनें भरलेले असे जाग्यांत ह्या बाळकास टाकिलें, तीं मनुष्ये आसपास आहेत किंवा काय, हें पहाण्याकरितां रात्र अंधारी असतांही व्यानें फार यत्न केला, परंतु कोणी व्याचे नजरेस पडेना, अगर व्याला कांहीं ऐकूं येईना. तेव्हां तो मोठ्यानें बोलला, कीं ज्या मनुष्यानें हें बाळक टाकिलें आहे, तो मी जें बोलतां हें जर ऐकत असेल तर व्यास मी सांगतो, कीं तूं स्वस्थ जा. ईश्वराची शपथ; ह्या पुढें मी ह्या बालकाचा सांभाळ करीन. असें ह्मणून धर्मोपदेशक घोड्यावर बसला, आणि व्यानें अंगरख्यांत बाळकास गुंडाळून पुढें घेतलें. मग घोड्यास जलदी चालवून तो आपल्या घराजवळ लवकर येऊन पोचला तथापि नेहमीं पेक्षां व्याला फार उशीर झाला.

तो घोड्यावरून उतरत होता तो एक *वृद्धबाई घोडा धरावयास आली. तिनें व्याला विचारलें, कीं महाराज आपणास इतका उशीर आज काय कारणास्तव झाला, हें रूपाकरून मला सांगा. मी नाना प्रकारचे तर्क करीत होतें; मला वाटलें, कीं आपली बहीण अलेजिना का दुखण्यांत पडली, अगर आपल्या घोड्याचा का पाय मोडला, अगर का आपण कास्याक लोकांचे तावडींत सांपडलां.

ध० (ती बोलत असतांच) फ्रेडरिके, ह्या बाळकास घे, असें ह्मणून व्यानें तें तिचे हातांत दिलें. फ्रेडरिकेस चमत्कार वाटून तिच्यानें क्षणभर बोलवेना. मग ती ह्मणाली महाराज बाळक, बाळक, हें कोठें सांपडलें ? आपण ह्या बाळ-

* ही बाई व्याचे घरीं चाकर होती. तिचें नांव फ्रेडरिका होतें.

कास काय करावें ? ह्याचा कोण सांभाळ करील ? ह्याला कोण खाऊंपिऊं घालील ?

ध० (तिचे मागे घरांत जातांना) फ्रेडरिके हें सर्व काम तुला केलें पाहिजे.

फ्रे० महाराज, ही किती सुंदर लहान मुलगी आहे, ही आजून एक वर्षाची झाली नसेल; पहा, ती डोळे उघडून आपल्या सभोवती किती आश्चर्याने पहाते;

धर्मोपदेशक हसला, आणि शोगडांत आणखी धलप्या घालून व मुलीचा बंदोबस्त करून तो जेवावयास बसला; आणि बाळक कसे सांपडले, हें व्यानें जेवतां जेवतां फ्रेडरिकेस सांगितले.

फ्रे० घोडा पुढें चालेना हा केवढा चमत्कार! नव्हे ?

ध० घोडे हे स्वभावतः फार उदार मनाचे असतात. व्यां-वर मोठें मनुष्य अगर लहान मुलगे बसले, तर व्यास ते धांवतांना कदाचित पाडतील; परंतु रस्यांत जीवत अगर मेलेला प्राणी पडला असला, तर व्याला ते कधी तुडविणार नाहीत.

फ्रे० जवळ कोणी आहे किंवा नाही, हें समजण्याकरितां आपण हाक मारली तेव्हां कोणी आपल्या नजरेस पडेल ?

ध० नाही.

फ्रे० ह्या मुलीचे अंगावरील पांघरुणें चांगली आहेत; परंतु व्यां-वरून ही मुलगी कोणाची हें कळत नाही. महाराज हिचे नांव आपण काय ठेवावें बरें ?

* तिकडे बहुतकरून नेहमी थंडी असते, सबब लोक शेक्याकरितां शोगड्या ठेवितात.

ध० फ्रेडरिके, क्यालेंडर (पंचांग) दे बरें. (तें घेऊन) आज नोवेंबरची तारीख पंचविसावी आहे, आणि हा दिवस सेंट्र (साधु) क्याथरैनचा आहे; ह्याकरितां हिचे नांव क्याथरैन ठेवावें. फ्रेडरिका मुलीस घेऊन निजावयास गेली. मग लागलाच धर्मोपदेशक ही निजावयास गेला, आणि हे कृत्य व्याने चांगले केले होते व्यामुळे व्याला स्वस्थ झोंप लागली.

दुसरे दिवशीं सकाळीं मारिन बर्ग शहरांतिल सर्व लोकांस बातमी लागली, कीं आपले धर्मोपदेशकास वर्षांत एक बाळक सांपडले, आणि व्याला व्याने आपलेसें ह्मटले आहे. वर लिहिलेले रानाचे कडेस एका झोंपडींत एक शेतकरी रहात होता, व्याचे घराचे दारावर आदले दिवशीं रात्रीं एक मनुष्य धाडकर येऊन पडला, आणि कुथूं लागला; तेणें करून तो शेतकरी जागा झाला, परंतु तो भितरा व मूर्ख होता, ह्यास्तव आपले दारावर कोण पडले हे पहावयास तो गेला नाही. दुसरे दिवशीं सकाळीं उठून पहातो तो आपल्या उंबरठ्या बाहेर एक शिपाई मेलेला पडला आहे, असें व्याच्या दृष्टीस पडले. ह्यावरून आपणास जी मुलगी सांपडली आहे ती कोणाची ह्या बद्दल कांहीं सुगावा लागेल, ह्या आशेनें धर्मोपदेशक ज्या खोलींत मेलेले शिपायास ठेविले होते तेथें गेला; परंतु तो शिपाई कुठला कोण, हे व्याला समजेना. व्याला व्या शिपायापाशीं पत्राचा एक तुकडा मात्र सांपडला; व्यांत मुलाबद्दल मोघम कांहीं मजकूर लिहिलेला होता. धर्मोपदेशकानें असा तर्क केला, कीं हा शिपाई थंडीनें कांकडला असेल, आणि जोर बीर काढून अंगांत ऊब आणावी, ह्या हेतूनें व्यानें मला जी मुलगी सांपडली आहे तिला खालीं ठेवले असेल; परंतु ह्या ठिका-

णीं बर्फाचे वादळांत मनुष्य सांपडलें ह्मणजे मरायाचेंच, वाचाक-
याचें नाही तसा हा शिपाई मेला असेल. मग धर्मोपदेशकानें
व्या शिपायास पुरण्याविषयी हुकूम दिला. मुलानों माझे प्रिय
मुलानों हे शब्द ज्या ठिकाणी लिहिले होते, व्या सुमारासच पत्र
फाटलेलें होतें; तथापि व्यानें तो तुकडा आपणाजवळ जपून ठेवि-
ला. व्याला आशा होती, कीं मला जो सुगावा लागला हा जरी
थोडा आहे तरी व्यावरून ही मुलगी कोणाची आहे, ह्याचा शोध
पुढें कधीं तरी लावतां येईल. व्या दिवसापासून पुढें तो व्या मुलीवर
कन्येप्रमाणें माया करूं लागला. मुलीस जें जें शिकवावें तें तें
तिला लवकर येत असे, व तिचा मनोरंजक स्वभाव होता; ह्या
गोष्टींनीं ती धर्मोपदेशकाची इतकी लाडकी झाली, कीं जेव्हां
जेव्हां संधि सांपडली तेव्हां तेव्हां व्यानें शोध केला; परंतु तो मेले-
ला शिपाई कोण होता व ही मुलगी कोणाची ह्याचा व्याला शोध
लागला नाही; तरी जशीं जशीं वर्षे लोटलीं तसें तसें व्यास वाईट
वाटेनासें झालें. शोध लागेना ह्यांत आश्चर्य नाही; कारण देश-
भर लढाई चालली होती, आणि सैन्या पैकीं हजारों शिपाई मरत
होते; तेव्हां प्रख्यात नाही, असा एखादा शिपाई नाहीसा झाला,
तर हें कोणाचे लक्षांत येण्यासारिखें नव्हतें.

कांहीं वर्षांनंतर कयाथरैन ही उंच व सुंदर मुलगी दिसूं ला-
गली, व घरांतलें काम काज करण्यास ती फ्रेडरिकेला मदत करीत
असे. रात्रीं नेहमीं ती आपल्या बापाजवळ फार मंजुळ स्वरांनें
गाणीं गात असे. धर्मोपदेशकास ती बाप ह्मणे. व्याला दोन
तीन वेळां दुखणें आलें होतें, व्यांत तो वांचेल असें वाटत नव्हतें;
व्या वेळेस मात्र काय तो तिचे सुखांत व्यव्यय आला. पण व्या
वेळेस तिला फारच दुःख झालें. तिची बापावर फार ममता असे

हलून व फ्रेडरिका हिनें तिला शिकविल्या वरून दुखणेकरी मनुष्यास कसें जपावे हे तिला चांगले येऊं लागले. ह्या ज्ञानाचा तिला फारच पुढे उपयोग पडला. आपण जीं कांहीं कृत्ये करितों त्यांत क्षुल्लक अगर ज्या कृत्यापासून आपले पुढे वाईट बरे होणार नाही, असें एकही कृत्य नाही. ही गोष्ट विचारास विलक्षण दिसते; परंतु अगदी खरी आहे.

क्याथरैन सुमारें तेरा वर्षांचे वयाची झाली असतां एके दिवशीं सकाळीं धर्मोपदेशकास कांहीं पत्रे आलीं, तीं त्यानें वाचल्यावर तो किंचित दुःखीसा दिसला. त्यानें क्याथरैन हिला बोलाविले, आणि तिला हणाला माझे लाडके मुली, माझी बहीण आलेजिना वृद्ध झाली आहे, ती वारंवार दुखण्यांत पडते; ह्या करितां तिचे पार्शी थोडे दिवस तुला ठेवावे असें माझ्या मनांत आहे.

क्या० बाबा, असें जर तुमच्या मनांत आहे, तर मी जाईन. आलेजिना तुमची बहीण आहे, ह्यास्तव ती मला अवडते; परंतु मी मनापासून सांगते, कीं तुझाला सोडून दुसरे कोठे जाऊं नये, असें माझे मनांत आहे.

ध० तूं थोडे दिवसांनीं परत येशील, मी स्वतः तुला अणावयास येईन समजलीस, मीच स्वतः येईन.

क्या० बाबा, बरेतर (मग ती आनंदानें जाण्याची तयारी लवकर करूं लागली.)

लहानपणीं जेथें धर्मोपदेशकास ती सापडली, तेथपावेतो तो तिला पोंहचवायास गेला. ह्याठिकाणीं तेवेळेस बर्फ होतें, परंतु हल्लीं हिरवेगार गवत उगवलेलें होतें. तेथें क्याथरैन

हिनें *गुडघे टेंकले, आणि उद्गार येऊन झणाली, कीं बाबा, मला आपला आशीर्वाद आसावा, आपण तेरा वर्षा पूर्वी ह्या ठिकाणीं जसें माझे रडणें ऐकिलें, तसें अपण सुखी आसावें झणून मी ईश्वराची प्रार्थना करितें ती तो ऐको. व्यावेळेपासून माझ्या करितां आपण जें जें केलें, त्या बद्दल ईश्वर तुमचें कल्याण करो, व आपणा भोंवताले जे लोक आहेत त्यांचें आपले हातून कल्याण व्हावें, झणून ईश्वर आपणास पुष्कळ वर्षे आयुष्य देवो.

धर्मापदेशकास फार गैव्हर आला, आणि त्यानें आपले कांपरे हात क्याथरैन हिचे मस्तकावर ठेऊन तो झणाला. मुली, तूं स्वस्तजा, ईश्वर आपला स्वामी आहे, त्याचे इच्छेप्रमाणें आपणास वागलें पाहिजे. प्राण्यांची योजना ईश्वराचे मनांत कशी करावयाची असते, हे पूर्वी आपणास कळत नाहीं, तुला मी खात्रीनें सांगतो, कीं कांहीं झालें तरी मज प्रमाणेंच माझी बहीण तुजवर प्रीति करील, व तुझे पालन करील. तुला विद्वान् करण्यासारखी माझे मध्यें विद्वत्ता नव्हती; परंतु माझ्या मध्यें जे सद्गुण होते, ते मी तुझ्या मध्यें आणून दिले आहेत; इतक्यानें मी संतुष्ट आहे. तूं जा, ईश्वराची इच्छा अशीच असली, कीं तुझी व माझी गांठ पुन्हा न पडावी, तर मी सांगतो इतकें लक्षांत ठेव. नेहमीं चांगलीं कामें करित जा, व विनयानें वाग व आज्ञा ऐकतजा. पुढें तुला कोणतीही स्थिति प्राप्त होवो; इतके मनांत वागीव, कीं तूं एकवेळ गरबि व लहान बाळक आसतां तुला तुझे आईबापांनीं टाकून दिलें होतें, आणि ईश्वरानें जर मला पाठविलें नसतें तर थोडे तासांनीं तूं मेली असतीस. मुली, ऊठ आणि स्वस्थ जा. आकाश जरी कोसळलें, तरी

* आपल्यांत साष्टांग नमस्कार घालतात, त्यांमध्ये गुडघे टेंकतात

सन्मार्ग सोडून नको, खरें वोलतजा, व आपलें कर्तव्य कर्म आहे तें करीत जा.

मुलीनें गृडघे टेकले होते, तिला धर्मापदेशकानें उठवून तिचे *कपाळाचा मुका घेतला. मग ती पुढें गेली, आणि तो परत आला.

धर्मापदेशकाची वहीण आलेजिना मारिनबर्ग शहरापासून थोडे कोसांवर लिवोनिया एथें रहात होती, तेथें कयाथरैन गेली. कयाथरैन एक दिवस दारापार्शी उभी होती, तेव्हां आलेजिना तिला हणाली. कयाथरैन, तूं मला कांहीं काम करूं लागावें, तें नकरितां दाराजवळ उभी कां आहेस? हात पांघरून मौज पहाण्याकरितां माझे भावानें तुला माझ्या घरीं पाठविलें आहे कीं काय? कयाथरैन, ऐकिलें मी काय वोललें तें? कयाथरैन, नेहमीं हास्यमुख असे; परंतु व्या दिवशीं तिचे चेहेऱ्यावरून ती मोठ्या काळजीत पडली होती, असें दिसलें.

कया० (दारापार्शीच उभें राहून) आलेजिना वार्ड, तोका सुटत आहेत, व्या तुलास ऐकूं येत नाहींत?

आ० तोका कुठल्या? गडगडत असेल, अगर आज कांहीं उक्ताह असेल, आज तारीख कितवी?

कया० तारीख २० माहे आगष्ट सन १७०२.

आ० आज राजाचा वाढ दिवस तर नाहीं? जो आवाज तूं ऐकिला, तो तोकांचाच अशी तुझी खात्री आहे?

कया० (आपल्याशींच कांहीं वोलते, व जसीकांहीं कांहीं गोष्टींचीं आठवण करते आहे.) काल सकाळीं नेहमीं प्रमाणें तुमचा भाऊ आपले मित्रांस भेटून आल्यावर व्यानें मला आप-

* अशा प्रकारें मुका घेणें हें ममतेचें चिन्ह समजतात.

णापाशी बोलाविले; व्या वेळेस तो कांहीं काळजीत व संकटांत होता, असें मला दिसले. तो मला ह्मणाला मुली, शेवटीं तुझी माझी तोडातोड होणार. माझे बहिणीला तुझी गरज आहे, तुला मी स्वतां आणावयास येई तों पावेतो माझे बहिणीस तूं सोडून येऊं नको. मी तुला न्यावयास स्वतां येईन, असें तो पुनः ह्मणाला तेव्हां मला आश्चर्य वाटले. मी व्याला कांहीं उत्तर दिलें नाहीं. तेव्हां तो आणखी असें ह्मणाला, कीं ईश्वर आपला स्वामी आहे. जे वेळेस व्याला काळजी पडे, ते वेळेस तो ह्या प्रमाणें ह्मणत असे. नंतर व्यानें माझी रवानगी इतके जलदीनें करून दिली, कीं व्यानें मला कोणापाशीं बोलूं देखील दिलें नाहीं. मला आशीर्वाद देण्या करितां व्यानें माझे मस्तकावर हात ठेविला, व्या वेळेस तो फार व्याकुल दिसला. अरेरे! व्याची व माझी ती आखेरीची भेटना. मी लहान आहे खरी, परंतु व्याला सोडून आलें हें मी नीट केलें नाहीं. पुन्हा तोफा सुटत आहेत, असें ह्मणून दुःखानें ती एक सारखी रडूं लागली.

आ० (चम्कार वाटून) नेहमीं हसणारी तूं आज रडतेस ? उगी रहा. माझा भाऊ थोडासा व्यग्र झाला, आणि व्याचा हात कांपूं लागला; ह्मणून तूं रडतेस काय ? तुझ्यावर व्याची ममता आहे, व तुला तो आपले कन्येप्रमाणें मानतो, ह्मणून व्याची तशी अवस्था झाली.

क्या० अशी जर गोष्ट आहे तर व्यानें मला तुझ्याकडे कांबरे पाठविले ?

आ० मी वृद्ध आहे आणि मला तुझी गरज आहे, ह्मणून.

क्या० तोही वृद्ध आहे, आणि व्यालाही माझी गरज आहे.

आ० (थोडीशी रागाऊन) मजपेक्षां माझे भावावर तुझी ममता फार आहे; पण हे बरोबर नाही.

क्या० बाई, रागाऊन नका, मी बाळक असतां बर्फात मरत होतें, तेव्हां ज्यानें माझा जीव वांचविला आणि तेव्हांपासून ज्यानें कन्येप्रमाणें मला पाळिलें, व्यावर माझी ममता जास्त असणें हे योग्य आणि साहजिक आहे. परमेश्वराचे दयेनें माझे आईबाप कोण आहेत, हे जर मला माहीत असतें, तर व्यांवर मी जितकी प्रीति केली असती तितकी प्रीति मी तुमचे बंधूवर करितें. मी आपला प्राण दिला असतां तो वांचतो असा प्रसंग आल्यास, मी आपला जीव खुशीनें देईन. असो, परंतु तोंका सुटतात त्या तुझ्यांस ऐकूं येत नाहीत?

इतक्यांत एक तरुण जासूद घोंड्यावर बसलेला व प्रवासानें थकलेला असा आलेजिना हिचे घरां आला; आणि जलदीनें घोंड्यावरून उतरून घरांत शिरला, आणि तिला ह्मणाला रशियन लोक मारिनबर्ग एथें आले. तुमचे भावाकडून हे पत्र आणण्याकरितां मला मोठें संकट पडलें. मी जलदीनें येऊन पोहचवें ह्मणून तुमचे बंधूनीं आपला घोडा मला बसावयास दिला.

क्या० (गलबलीनें) धर्मोपदेशकांचे कसें काय आहे?

जा० तूं मोठी सुखी आहेस, कारण तुला आई नाही, बाप नाही, अगर दुसरें कोणी नाही.

क्या० (रागावून तिरस्कारानें) *पाल, असें तुला वाटतें काय?

जा० होंय, ह्याचें कारण असें आहे, कीं आईबाप वगैरे ह्यांस सोडून देऊन तुला वाईट वाटावयाचा प्रसंगच नाही.

* जासुदाचे नांव.

क्या० तू आपले आईबापांस कशास्तव सोडिलें.

जा० मी न्यांस सोडिलें नाही. इकडे येण्या करितां घ्यांनीं माझी विनवणी केली ह्मणून मी घ्यांस सोडून आलों. न्यांचेंकसें काय होईल, ह्या बदल मला आतां भय पडलें आहे.

क्या० ज्या मनुष्यांचें रक्षण करण्याचें आपणामध्ये सामर्थ्य आहे, न्यांबदल आपणास भय वाटू नये. वरें, असो मारिनवर्ग एथें काय झालें, तें मला सांग ?

जा० तोफा सुटताहेत, व्या तुला ऐकूं येत नाहीत काय? रशियन लोकांचा सेनापति शेरेमेतिक् ह्यानें मारिनवर्ग शहरहरावर गोळ्यांचा भडमार चालविला आहे. अरेरे, तें पाहून फार वाईट वाटतें,

क्या० (मुस मुसून) अरे, माझे बाबा! ^{बाह्यपदन}

आ० (भावाकडील ओलेंलें पत्र वाचून) तू मला सोडून जाऊ नये ह्मणून तुझे बापानें तुला देवाची शपथ घातली आहे. तो पत्रांत लिहितो, कीं ज्या लोकांवर मला नेमिलें आहे, व्या लोकांपाशीं रहाणें, हें माझे कर्तव्य कर्म आहे. माझा बचाव होण्याकरितां तूं ईश्वराची प्रार्थना करीत जा. ईश्वर इच्छेनें जर मी लढाईत मेलों, तर मी आपली सर्व जिनगी तुला (क्याथरैनला) दिली आहे.

क्या० (आलेजिनाचा हात धरून तो सन्मानानें तोंडापाशीं नेऊन) आपण कृपाळू आहां, आणि ह्यावरून मला वाटतें, कीं मी सांगतें तें आपण ऐकाल. मी मारिनवर्ग एथें जातें; तुझीं नको जाऊं ह्मटलें, तरी मी ऐकणार नाहीं.

आ० (हात धरण्यास यत्न करून) रशियन लोक व्या शहरांत शिरले, ह्मणून पाल ह्यानें सांगितलें, तें तूं ऐकिलें नाहीं वाटतें.

क्या० मी आपले उपकारकव्याप्त धुडून काढण्याकरितां जाई-
न रहणार नाही.

जा० मुली ह्यावेळेस त्या शहरांतील रहाणारे सर्व मेले अस-
तील, अगर व्यांस शत्रूनें कैदी केलें असेल.

क्या० (मान वरकरून धैर्यानें) तर मी व्यां वरोवर मरेन
आगर कैदी होईन.

वृद्ध आलेजिनानें क्याथरैन हिचा हात धरला होता,
तो तिनें झटक्यां मारून सोडविला, आणि दारापाशीं पालानें घोडा
उभा केला होता, व्यावर ती झटकर उडी मारून बसली; आणि
पाल व आलेजिना अचंब्यांत पडलीं तीं सावध होऊन पहा-
तात, तों क्याथरैन कोठें नाही.

मारिनबर्ग शहराचे वेशी नजीक जी रानाची कड आहे,
तीजवळ क्याथरैनचा घोडा आला. व्यावेळेस तो घामानें
अगदीं चिंब झाला होता, व संध्याकाळ झाली होती. रानांतील
झाडांचे छायेतून घोडा बाहेर येतांच एका * मनुष्यानें एकाएकीं
येऊन घोड्याचा लगाम धरिला, आणि घोड्यावर बसणारास
घटार्डनें विचारिलें, कीं तूं कोठें जातोस ?

क्या० (घटार्डनें) तुला काय व्याचें.

ह्या घटार्डचें व्यास आश्चर्य वाटून त्यानें मारण्या करितां तलवार
उगारली, परंतु त्यानें घोड्यावर मुलगी आहे, असें पाहून हात
आखडला, आणि नम्रतेनें तिला विचारिलें, कीं तूं कोठें जातेस, मुली?
क्या० तुला काय व्याचें, मला घाई आहे, मी तुझे पायां पडतें,
मला जाऊंदे.

* ह्या मनुष्याचें वास्तविक नांव प्रगट होईतोंपर्यंत व्यास शि-
पाई इतकेंच झटलें आहे.

शि० (घोड्याचा लगाम हातांत असून) रशियन लोकांचे हातांत शहर गेलें, हें तुला माहीत नाही असे मला वाटतें.

क्या० वरें, व्यांचे हातांत गेलें, पुढें काय झणतोस ?

शि० शहरांतिल सर्व राहणाऱ्यांस व्यांनीं कैदी केलें आहे, आणि जर तूं जाशील तर तुलाही ते कैदी करतील.

क्या० तूं ही गोष्ट मला सांगितली, ही मजवर मेहरबानी झाली; परंतु मी तुला एक गोष्ट सांगतें ती ऐक. ज्या मनुष्यास मी बापाप्रमाणें मानतें तो मनुष्य ह्या शहरांत आहे, आणि मीं निश्चय केला आहे, कीं व्याची जी वाट ती माझी वाट.

शि० व्याला जर व्यांनीं कैदी केलें असलें तर ?

क्या० मी ही कैदेत राहीन.

शि० परंतु तो जर मेला असला तर ?

क्या० (हें ऐकून तिच्यानें बोलवेना; परंतु मग सावध होऊन व धैर्य धरून) मीं तुला सांगितलेंच आहे, कीं व्याची जी वाट ती माझी वाट.

शि० जा तर, ईश्वर तुझें रक्षण करो. (असें झणून व्यानें घोड्याचा लगाम सोडून दिल्या, तेव्हां घोडा एकदम भरधांव निघाला.)

ती थोडेसे कदम पुढें गेली तों, कोण जात आहे तें असें एकजण मोठ्यानें ओरडला, व्याचा जबाब तिनें दिला नाही; झणून व्यानें एक गोळी टाकिली. ती इतकी तिच्या जवळून गेली, कीं तें कळून तिचे * आंगरख्याची वाही फाटली, तेव्हां तिनें लागलाच घोडा उभा केला.

* तिकडे बायका आंगरखे घालतात; परंतु ते आंगरखे आपल्या इकडे मुलांस अंगी करितात तसे असतात.

क्या० मी आहे, इतक्या जबाबा वरून तुला काय समजेल ? ह्या प्रमाणे तिने जबाब देतांच असभ्य व अडदांड असे पुष्कळ लोक येऊन व्यांनीं तिला गराडा घातला, आणि व्यांतून तिला एक जण ह्मणाला मुली, खालीं उतर आणि आह्ला बरोबर चल. हा मनुष्य व्या लोकांचा अंमलदार होता, असें व्याचे बोलण्यावरून दिसलें; परंतु क्याथरैन हिला जो रानाचे शिवे-जवळ शिपाई भेटला होता, तो तिचे नजरेस पडला. व्याला ती ह्मणाली, कीं शिपाई बोवा, मला जाऊं देण्याविषयीं ह्या लोकांस सांगाल ? तुझाला माहितच आहे, कीं मी गरीब मुलगी आहे व माझ्या हातून कांहीं उपद्रव होणें नाहीं. ह्या शिपायास तिनें व्याचे सभोवतालचे अडदांड लोकांमधून व्याचे भव्य व तेजस्वी मुद्रेवरून तात्काल ओळखलें

शि० तूं गेलीस तर तुझी अवस्था काय होईल, हें मीं तुला सांगितलें आहे. (मग रशियन अमलदाराकडे वळून व्याला ह्मणाला.) तुमचें काम तुझीं करा.

अमलदार० मुली, तुझे नांव काय आहे ?

क्या० (लवकर) माझे नांव क्याथरैन. धर्मापदेशक स्कोब्रनूस्की ह्याची मी मानलेली कन्या आहे. व्याचे सांगितल्यावरून काल सकाळीं मीं व्याला सोडून गेलें; आज मीच होऊन परत आलें आहे. मला जाऊं घा, इतकेंच तुझापाशीं माझे मागणें आहे.

अ० (ज्या शिपायापाशीं क्याथरैन पहिल्यानें बोलली व्याकडे प्रथम पाहून तिला ह्मणतो.) तूं लिवोनिया प्रांतांतील रहणारी आहेस, आणि तो प्रांत रूसचा बादशाहा पहिला पिटर ह्याचे अमला खालीं आज आला आहे; ह्यास्तव तूं कैदी आ-

हेस, घोड्यावरून उतरून आह्या बरोबर तुरंगांत चलें.

क्या० (डोळे लाल करून) मला हात लावूं नका. (घोड्यां-
वरून उडी टाकून) फक्त कैदी केलें जावें इतक्याकरितां मी
मारिनबर्ग एथें आलें नाहीं, परंतु मी आपले बापास शोध-
ण्याकरितां आलें आहे. तो घरी असो अगर बंदिशाळेंत
असो, अथवा कोठें ही असो. मला व्याकडे घेऊन चला,
ह्मणजे मी व्या पाशीं राहीन.

अ० (लहान मुलीचे धोडपणाची मौज वाटून) हुकूम करण्याचें
कैदीचें काम नव्हे.

क्या० (क्षणभर विचार करून) तुमचा सेनापति कोण आहे?

शि० (क्याथरैन व रशियन अमलदार ह्यांचे मध्यें जी धुसकुस
चालली होती, ती एका बाजूस उभा राहून लक्ष्य देऊन ऐकत
होता, मग पुढें सरसाऊन) आमचा सेनापति शेरेमेतीफ आहे.

क्या० तर तुमचे सेनापतीशीं कांहीं मजकूर बोलावा असें माझे
मनांत आहे.

सदरहू शिपायानें रशियन अमलदारास खूण केल्यावरून
तो अमलदार तिला बरोबर घेऊन शहराकडे चालला. सेनापति
कोठें आहे, ह्या बद्दल तो चवकशी करित असतां क्याथरैन वेशी-
चे दरवाज्यापाशीं उभी होती, ती इतक्यांत फ्रेडरिकेनें तिला पा-
हिलें, आणि रडूं लागली.

फ्रे० अगे मुली, तुझा प्रतिपाळ करणारा आतां तुझे नजरेस प-
डावयाचा नाहीं. (फुंदून) माझा धनी रणभूमीवर मरून
पडला आहे. एका शिपायाला जखम लागली होती, ती तो
बांधीत असतां गोळी लागून पडला, हें मी पाहिलें. गरीब
बिचारा धनी.

क्या० (निस्तेज होऊन कांपत) फ्रेडरिके, तूं काय हणतेस ?

फ्रे० जें वर्तमान मीं सांगितलें हें खरें आहे. मेलेले लोक पडले आहेत, तेथें तूं जाऊन व्याचा शोध केला असतां तो तुला सांपडेल.

क्या० व्याला साह्य न करितां व व्यापाशीं बसून ईश्वर स्तवन न करितां व्याला तूं टाकून आलीस ?

फ्रे० मुली, आर्मी काय करावें, आमचे आजू वाजूस गोळ्या येत होव्या. ज्यास गोळी लागे तो मरे.

रशियन अमलदार क्याथरैन हिला हणाला, कीं सेनापति जवळ आहे, तूं माझे मार्गें ये. तेव्हां ती व्हेरनें व्याचें पुढें चालली. तबूंत जातांच पूर्वीचा शिपाई तिचे नजरेस पडला; परंतु तो मुख्य नाहीं, असें समजून तिनें व्याकडे विशेष लक्ष न देतां सेनापतीच्या जाऊन पायां पडली.

क्या० (विनंती करण्याचे वेळेस जसे हात करतात तसे करून)

महाराज, माझी काकळूत येऊन मजवर दया करा.

से० (ज्या अमलदारानें तिला आणिली होती व्याला) ही मुलगी काय मागते ?

अ० आपणापाशीं कांहीं मजकूर बोलावा, असें तिच्या मनांत आहे.

क्या० होय. हेंच माझे मनांत आहे. मला असें वाटत होतें, कीं माझा पालनकरणारा, माझा बाप कैदेत आहे, व्यास आपणही व्या बरोबर कैदेत रहावें; परंतु हल्लीं मला खबर लागली, कीं तो मेल! ह्यास्तव आपणापाशीं माझे मागणें इतकेंच आहे, कीं व्याचें प्रेत शोधण्याविषयीं पला परवानगी घावी, हणजे व्याचे योग्यते वरहुकूम व्याला मी मूठ माती देईन.

विचारा गरीब धर्मोपदेशक स्कोत्रन्स्की हा किती चांगला मनुष्य होता हे जर तुझ्यास माहित असतं तर—

तिचा स्वर व मुद्रा हीं अशीं कांहीं चमत्कारिक होऊन गेलीं, कीं तीं पाहून व तिचें अल्प वय व धैर्य पाहून सेनापतीला तिची दया आली, आणि तिला ह्मणाला, कीं सैन्याचा तळ गांवकुसा बाहेर आहे. पण तूं ह्मणतेस व्या प्रमाणें जर मीं तुला जाऊं दिलें, तर तूं पळून जाण्याविषयीं यत्न करणार नाहीस, ह्या बद्दल जिम्मेदार कोण ?

क्या० माझे वचन.

से० (उठण्या करितां खूण करून) जा तर; परंतु लक्षांत ठेव, कीं परत आलीस ह्मणजे तूं माझी झालीस.

क्याथरैन तंबूंतून बाहेर पडल्यावर पहिल्यानें तिला धर्मोपदेशकाची चाकर वृद्ध फ्रेडरिका भेटली, तिचा हात धरून ती तिला ह्मणाली, कीं चल ज्याठिकाणीं तूं धर्मोपदेशकाला पडतांना पाहिलें, तें ठिकाण मला दाखीव.

फ्रे० ही गोष्ट तूं मनांत देखील आणूनको. मनुष्यें मरून पडलीं आहेत, व्यांत तूं ह्यावेळेस चलणार काय ?

क्या० तुला जर भय वाटत असेल तर तूं येऊनको. मी एकटीच जाईन; तो कदाचित् अजून जीवंत असेल.

फ्रे० चल तर आपण जाऊं. कारण लोकांनीं असें न ह्मणावें, कीं तूं लहान असतां तुजमध्ये मजपेक्षां जास्त दया आहे.

रात्र अंधारी होती, व्यामुळे व्यानां रस्ता बरोबर दिसेना. शहराचे बाहेर गेल्यावर व्यांस रणांगण लागलें. व्यांत शेकडों माणसें व घोडीं मरून पडलीं होती, व तेथें ध्वनि ऐकूं येत होतें, व्यांवरून कळून आलें, कीं अद्यापि किव्येक जीवंत आहेत.

क्याथरैन हिला भय वाटून ती उभी राहिली. ईश्वरा, मला मार्ग दाखीव असे ह्मणून, ती पुनः पुढें चालूं लागली. मग तिला एकाएकी मागले बाजूस पाऊलें ऐकूं आलीं, तेव्हां ती मागे वळली; पण मागून जो मनुष्य येत होता तो तिला अंधारा-मुळें ओळखूं येईना, ह्मणून तिनें व्यास विचारिलें, कीं कोण आहे-स? तूं आह्मां प्रमाणेंच एकादा दुर्दैवी प्राणी असशील ह्यांत संशय नाही. तूं आपल्या मित्रास आगर भावास शोधित असशील, नाही वरे? मी आपल्या बापास शोधित आहे. तो कदाचित् मेला असेल. अशा निबिड अंधकारांत मला आतां आपला पालन करणारा कसा ओळखतां येईल! मी दिवा घेतल्या वांचून आलें, हें कांहीं नीट केलें नाही. आतां मार्ग दाखविणारां ईश्वर आहे.

जो मनुष्य मागून येत होता, तो ह्मणाला, कीं मी लवकर परत येतो, मजकरितां थांब. तो लवकर कंदील घेऊन आला, तेव्हां ज्या शिपायाची आणि तिची प्रथमतः रानांत गांठ पडली होती, तोच हा शिपाई, असें तिनें ओळखिलें. मग कंदिलाचे उजेडानें तिचे नजरेस पडले, कीं कित्येक लोक मरून पडले आहेत व कित्येक मरत आहेत. हें पाहून तिला खंत आली; परंतु तिला एकीकडे ठेऊन ती तत्परतेनें शोध करूं लागली. कारण आपला धनी कोणते ठिकाणीं पडलां हें फ्रेडरिकेचे लक्षांत राहिलें नव्हतें. शिपाई मुकाट्यानें मागून चालला होता. क्षणोक्षणीं क्याथरैन हिचें अंतःकरण विशेष व्याकुळ होत चाललें, व तिला भोंवतालें पाहिलें ह्मणजे खंत येई, व शोध केला, परंतु बाप सांपडला नाही; ह्यामुळें तिचें धैर्य खचून ती जमिनीवर बसली, आणि तोंडावर हात ठेऊन मोठ्यानें रडूं लागली.

शि० कथाथरैन, तूं जें काम हातीं घेतलें आहेस तें तुझे वयाचे व शक्तीचे बाहेर आहे. शोध करण्याचें काम मला सांग. उजाडल्यावर मेलेलीं व जखमी माणसें निरनिराळीं करतील, व्या वेळेस शहरांतील कांहीं लोकांचे मदतीनें मी तुझे बापाचा शोध करीन. शहरचे लोकांला आपला धर्मोपदेशक ओळखतां येईल व तो कदाचित् जीवंतही सांपडेल.

कथा० ज्या कन्यास मीं आरंभ केला आहे तें मी शेवटास नेईन, परंतु तुझी कोणाला शोधतां हें मला सांगा?

शि० कथाथरैन, मी तर शिपाई आहे, आणि माझे अंगां धैर्य असल्यास आश्चर्य नाही; परंतु मी शपथ वाहून सांगतो, कीं तुझें धैर्य पाहून मला आश्चर्य वाटतें. सेनापति जरी तुझा धनी झाला तरी व्याची तूं दासी होणें हें तुला योग्य नाही. तूं हल्लीं छावणीच्या बाहेर आहेस; तुला कोणी पाहिलें नाही; ह्या करितां तूं पळून जा. जर तुला पैशाची जरूर असेल, तर हा घे.

फ्रे० (व्याचे हातून कसा घेऊन) तुला ईश्वरानेंच पाठविलें. कथाथरैन हा सांगतो, ही गोष्ट चांगली आहे; नाहीं लपणू नको चल, आपण पळून जाऊं.

कथा० (आश्चर्यानें) पळून जाणार नाही, असें मीं सेनापतिस वचन दिलें असतां मी पळून जाऊं ! जें मीं वचन दिलें आहे तें कांहींच नाही, असें तुझांस वाटतें काय शिपाई बाबा?

शि० पुरुष जर वचन देईल, तर तें मोडणें व्याला नीट नाही; परंतु तुज सारिख्यां मुलीनें जीची प्रख्याति नाही, व जी मोठे कुळांतील नाही, तिनें वचन मोडलें असतां कांहीं चिंता नाही. तूं परत गेली असतां तुझी कशी काय अवस्था होईल, ह्याचा

पुरता विचार कर. तुला तेथे दासी व्हावे लागेल, व नाना प्रकारची दुःखे सोसावी लागतील, ह्या करितां तुला शपथ आहे, तूं पळून जा.

क्या० माझे नशिबी ईश्वराने काय लिहून ठेविले आहे, हे मला माहित नाही. मी मुलगी आहे व मी कोणास माहित नाही, हे मला समजते; परंतु मी हलक्या कुळांत जन्मले, ह्मणून मी वाईट काम केले तर चालेल काय? जर मी राणी असते तर मला आपले वचन पाळणे प्राप्त होते. कदाचित् राणीचे अंतःकरणाप्रमाणे माझेही अंतःकरण असेल. मी जे वचन दिले आहे त्या प्रमाणे मी करीन त्यांत कांहीं होवो. (मग उठून आणि फ्रेडरिकेकडे वळून) फ्रेडरिके, चल आपण शोध करूं. मला आतां पहिल्या पेक्षा थोडीशी जास्त शक्ति आली आहे.

ह्या वेळेस जेथे ती उभी होती, तेथपासून थोडेसे अंतरावर कोणी कुंथतो आहे, असे न्यांस ऐकूं आले. क्याथरैन ह्मणाली, चुप बोलूं नका, आणि कान देऊन ऐकूं लागली. कुंथणे पुनः ऐकूं येतांच जिकडून ते ऐकूं आले तिकडे चटदिशीं गेली, आणि एक वृद्ध मनुष्य जमिनीवर हात पाय पसरून पडला होता, त्या जवळ गुढघे टेकून ती ओरडली. फ्रेडरिके, कंदील आण, ज्यास आपण शोधित आहो तोच हा. लवकर लवकर दिवा आण. अरे, माझ्यापिन्या, माझे पालन कर्या, मशीं बोल, मी तुझी लहान कन्या क्याथरैन तुला हाका मारीत आहे.

फ्रेडरिकेने धर्मादेशकाचे तोंडापाशी कंदील धरला, आणि ज्या जखमे पासून त्याला इजा होत होती ती जखम कोठे लागली आहे, हे मोठ्या युक्तीने व सावधपणाने क्याथरैन पाहूं लागली.

व्याचे आजूबाजूस मुरदे पडले होते, व्यांतून व्याला एकीकडे काढावा ह्मणून तिने व्याचा हात उचलतांच तो ओरडला, आणि डोळे उघडून ह्मणाला, कीं मी कोठें आहे. कथाथरैन व फ्रेडरिका ह्यांस व्याने ओळाखिलें; परंतु शिपाई ओळखीचा नव्हता, तेव्हां तो पुनः ह्मणाला, कीं मी कोठें आहे.

कथा० (व्याचे कपाळाचा मुका घेऊन) तुझीं आपले मित्रापाशीं आहां. मी तुमची कन्या कथाथरैन आहे. बाबा, उठा आह्मा बरोबर चला.

शि० (तोंडाशीं भाडें नेऊन) ह्यातारे बाबा, हें थोडेंसें औषध घ्या, तेणें करून तुह्यास शक्ति येईल. धर्मोपदेशक तें प्याला, तेणें करून व्याला शक्ति येऊन तो उठण्याकरितां यत्न करूं लागला. कथाथरैन हिने व्याचा हात धरला, व्या वेळेस तो दुः खानें पुनः ओरडला. मग हळू ह्मणाला, कीं माझा हात मोडला आहे.

कथा० अरेरे, ह्याला आपण काय तजवीज करावी !

शि० ह्यातारे बाबा आपण हालूं नका, मी मारिनबर्ग शहरांत जाऊन तुह्यांस घरीं घेऊन जाण्या करितां दोन असाफी पाठवून देतो, व एक शस्त्र वैद्यही पाठवितों तो तुमचा हात बरोबर बांधील, (जातां जातां) कथाथरैन ईश्वर तुझें कल्याण करो, मीं तुला सांगितलें आहे तसें कर तूं हल्लीं मोकळी आहेस तूं पळून जा.

थोडा वेळ गेल्यानंतर तीन मनुष्य आले. पैकीं दोघांनीं एक डोली आणिली होती तींत धर्मोपदेशकास ठेऊन व्याला ते जपून घरीं घेऊन गेले. वाटेनें कथाथरैन डोली बरोबर चालली होती. कथा० (वाटेनें जातानां) मला इकडे येण्याविषयीं जी बुद्धि

झाली, ती ईश्वरानेंच दिली; अथवा मी कैदी व्हावें ह्या करितां ईश्वरानेंच माझा हात धरून रानाच्या बाजूस आणून सोडिलें, असें ह्मटलें असतां चालेल.

ध० (व्यग्रतेनें) माझे विचारे मृली, तूं कैदी आहेस तर?

क्या० होय, बाबा, ज्या गोष्टीपासून माझे वार्डट होईल, असें पहिल्यानें मला वाटत होतें, ती पासून माझे बरें झालें. रशियन लोकांनीं जर मला कैदी केलें नसतें, तर त्यांचे सेनापतीची व माझी गांठ पडली नसती, व फ्रेडरिका ही मला भेटली नसती. फ्रेडरिकेनें मला सांगितलें, कीं तुझीं मेला. व्यास जर ती मला न भेटती, तर रणभूमीवर आपणास शोधावें, असें माझे मनांत कधीं न येतें. ह्या वरून ईश्वरानें माझा हात धरून मला ज्या ठिकाणीं आपण सांपडलां त्या ठिकाणीं आणिलें, असें आपणाला वाटत नाहीं?

धर्मोपदेशकाचे घरांत डोली शिरल्यावर कथाथरैन हिनें बोलणें बंद केलें. धर्मोपदेशकाला बिछान्यावर नेऊन ठेविला. मग त्यां बरोबर शस्त्रवैद्य आला होता, त्यानें व्वरेनें व्याचा हात बांधला. नंतर तो व ज्यांनीं डोली आणिली होती ते दोघे निघून गेले. मग ईश्वराचें स्तवन करून धर्मोपदेशक झोपीं गेला, आणि कथाथरैन व फ्रेडरिका ह्या पहाट पर्यंत व्याचे पलंगा जवळ जागत बसल्या होत्या.

दिवस उगवल्यावर कथाथरैन हिनें आपले खोर्लांत जाऊन नवीन पांघरुणें घालून व आपले लांब काळ्या केसांस गांठ देऊन टोपी घातली, आणि धर्मोपदेशकाचे खोर्लांत गेली, त्या वेळेस तो नुगता जागा झाला होता.

क्या० (पलंगा जवळ गुडघे टेकून) बाबा, मला आपला

आशीर्वाद असावा, मला आपणास सोडून जाणें प्राप्त आहे, तुमची माझी भेट पुनः व्हावयाची नाही.

ध० (चकित होऊन व कथाथरैन हिचे डोळ्यांतून आसवें गळत होती ती पाहून) मुली, तूं काय म्हणतेस ?

कथा० बाबा, काल राशियन लोकांनी मला कैदी केलें, हल्लीं मी त्यांचे सेनापतीची आहे. मी परत येईन म्हणून व्याला वचन दिलें तेव्हां त्यानें आपला शोध करण्याकरितां मला परवानगी दिली.

फ्रे० (ज्या मुलीवर तिची फार ममता ती अगदीं जाते ह्या मुळें दुःखी होऊन) कां महाराज, असें हिनें वचन दिलें, हा हिचा मूर्खपणा नव्हे ? हल्लीं मी वृद्ध झालें आहे, कोणी तरी माझे हाताखालीं पाहिजे. कथाथरैन प्रमाणें मला कोण साहाय्यकरील ? जीं गाणीं तिच्या तोंडांतून तुझीं बहुत वेळां ऐकिलीं, तीं तुझा करितां कोण गाईल ? चालतानां भार देण्या करितां तुझांस कोण खांदा देईल ? तुझाला तिच्या प्रमाणें कोण रमवील ? कथाथरैन, सेनापतीनें तुजपासून बलात्कारानें वचन घेतलें आहे, हें तुला माहीतच आहे ; तेव्हां तूं जाऊं नको. वचन तूं आपले संतोषानें दिलें असतें, तर तुला जाण्यास मीं पहिल्यानें सांगितलें असतें.

हें भाषण धर्मोपदेशकांनें व कथाथरैन हिनें निमुटपणीं ऐकिलें. मग धर्मोपदेशक म्हणाला, मुली, मी परत येईन असें वचन तूं सेनापतीस दिलें आहे काय ?

कथा० (स्फुंदून) होय, बाबा. जें सुख मी आजपर्यंत भोगिलें, व ज्या सुखास मी आतां अगदीं मुकणार, त्या सुखाची मला स्मृति करून मीं जाऊं नये, म्हणून फ्रेडारिका यत्न करिते, हें मायेचें लक्षण ना ?

ध० (गंभीरपणे) जा, माझे मुली, कयाथरैन जा, आपलें कर्त-
व्य कर्म कर, ईश्वर तुझे कल्याण करील. धर्मोपदेशकार्ने
तिचे मस्तकावर हात ठेविला, आणि ती स्कुंदत आहे, व ति-
च्यामध्ये उभें रहाण्याची शक्ति नाही असे पाहून, तो मायेनें
ह्मणाला, मुली, जें वचन दिलें, तें कधीं मोडूं नये. तुला उ-
शीर होतो, जा, परमेश्वर तुझे रक्षण करो.

कयाथरैन उभी राहून आणि धर्मोपदेशकाचा मुका
घेऊन ह्मणाली, बाबा, फ्रेडरिके, आतां मी येतें. मग जलदीनें
घर सोडून ती चालती झाली. कयाथरैन सेनापतीचे तंबूत
गेली, तेव्हां आदले दिवशीं रात्रीं तिजबरोबर जो शिपाई धर्मोप-
देशकाचा शोध करीत असतांना होता, तो तिला भेटला. तिला पा-
हातांच व्याला आश्चर्य वाटलें. ती डोळे कोरडे करून स्वस्त
पणे सेनापती समोर गेली. ती लोकांच्या गांठी घेत होता, व
मारिनबर्ग शहरांत रहाणारे लोकांचे अर्ज ऐकत होता.

से० (तिला पाहून) लहान मुली, मला वाटत नव्हतें, कीं तूं
पुनः परत येशील.

कया० (थोडक्यांत) मी येईन ह्मणून तुलांस वचन दिलें होतें.

से० (हंसून) तूं लहान असून शाहाणी आहेस व तूं आनंदी
दिसतेस. तूं चाकरी चांगली करशील. तुला स्वयंपाक
कसा करतां येतो, तो मला पाहूंदे.

कांहीं उत्तर न देतां कयाथरैन गेली, आणि जे पदार्थ
करावयास सांगितले होते, त्यांनीं ताट भरून तें ती थोडक्या
वेळांत तंबूत घेऊन आली.

सेनापति व शिपाई हे दोघे मात्र तेथें होते. सेनापति व
शिपाई ह्यां मध्ये जी सलगी होती, तीकडे लक्ष न देतां कयाथरै-

न हिने दोषांचे योग्यते बरहुकूम जेवणाची टेबलावर तयारी केली. शिपायाने तिचे पुढे ग्लास केला, आणि तिला ह्मणाला, मुली, ह्यांत थोडीशी दारू घाल, तुझे वय किती आहे ?

क्या० १३ वर्षांचे आहे.

शि० परंतु ही फार प्रौढ मनाची आहे. मेलेले शिपाई पडले होते, त्यांत ही कालरात्री आपले बापास शोधित असतां निस्तेज झाली होती, व कांपत असे; परंतु पुरी धैर्यवान. व्यावेळेस जर तिला आपण पाहिलें असतें, तर ती विषयी मला जसा चमत्कार वाटतो, तसा तुझ्यास वाटला असता. मुली, तुला मेलेले मनुष्यांचें भय वाटलें नाहीं काय ?

क्या० (लाजून) भयाची कल्पना देखील माझे मनांत आली नाहीं. माझा बाप गरीब धर्मोपदेशक स्कोब्रनस्की ह्याला शोधून काढावें, हा कायतो विचार माझे मनांत घोळत होता.

से० धर्मोपदेशकाचे जवळ ती होती, व्यापेक्षां मेलेलीं माणसें पाहाण्याची तिला सवय असेलच. (क्याथरैनेला) मला वाटतें, कीं कालरात्रीच काय तीं मेलेलीं माणसें पहिल्यानें तूं पाहिलीं, असें नाहीं.

क्या० मेलेलीं माणसें मीं कांहीं फार पाहिलीं नाहींत.

शि० तिनें कशाकरितां भ्यावें, तोका सुटताहेत व तलवारी चमकताहेत, अशामध्ये जर तिला आपले बापाचा शोध करावयाचा असता, तर मग तो प्रकार भिन्न होता. ह्या मुलीला लढाईत पाहावी अशी माझी मनीषा आहे.

क्या० (हंस्त) तुमचे शिपाई मजवर गोळ्या सोडीत होते; परंतु मीं भ्यालें नाहीं, हें तृप्ती पाहिलें आहे.

शि० ती गोष्ट खरी आहे. मी स्वतां गोळ्यांस जसा भिणार

नाहीं, तशी ती भ्याली नाहीं. ही मुलगी मोठे उदार मनाची स्त्री होईल. **पेरेमेतीफू** आपण ह्या कैदीला विकाल ?

से० (शिपायाचे वास्तविक पदवीचा उच्चार नकरितां) तिला विकत घेऊन तूं तिचें काय करशील ?

शि० मी तिशी लग्न करीन. शिपायाची व्यायको होण्यास ती लायक आहे. (कयाथरैन चकित झालीशी पाहून तिला) बरें, मुली तुझी मर्जी काय आहे ?

क्या० (घुटमुळून) माझी मर्जी उघड आहे, सेनापतीची बटिक व्हावें न्यापेक्षां शिपायाची स्त्री व्हावें हें मला बरें वाटतें.

शि० भले शाबास, कयाथरैन, आतांपासून तूं माझी बरें.

से० (मध्ये प्रतिबंध करून) परंतु—

शि० तुझी काय हणाल तें मला माहीत आहे. तुझाला माहीत आहेच, कीं दुसरे लोकांप्रमाणें मी कधीं कांहीं करित नाहीं. ह्या मुलीला पाहून मला आनंद होतो. ती धैर्यवान व आनंदी आहे, आणि तिचा स्वभाव मनोरम व थंड असावा. स्त्री धर्मानें वागण्या पुरतें तिचे अंगीं शाहाणपण आहे, किंवा नाहीं; हें आतां आपणास दिसेल. मी तिच्या बरोबर लग्न लावणार ही गोष्ट ठरली. कयाथरैन, तुझे हातांत ताट आहे तें खाली ठेव व मलवस्त्र बांधलें आहे, तें टाकून मज बरोबर चल. ह्यापुढें तुला चाकरी करणें पडलें तर तुझे नवऱ्याचीच पडेल, दुसरे कोणाची करावयास नको.

शिपाई टेबलापासून उठला, आणि आपले मागें येण्याविषयी कयाथरैन हिला खूण करून तंबू बाहेर गेला. वाटेनें जातांना व्यानें तिला विचारिलें, कीं मी कोण आहे, हें तुला माहीत आहे?

क्या० नाही; परंतु तुझी हणाला, कीं माझे मनांतून तुशीं लग्न करावयाचें आहे.

शि० तें खरें; परंतु सैन्यांत माझी पदवी काय आहे, हें तुला माहित आहे?

क्या० तुमची पदवी कांहींका असेना, मला कांहीं व्यचें वाटत नाही. तुझीं समजू नका, कीं मला मोठेपणाचा अभिमान आहे. मी मूल, मला नांव नाही, गांव नाही.

शि० (हात धरून) तूं हणतेस ही गोष्ट खरी आहे. मज बरोबर लग्न करण्यास तूं खुषी आहेस तर?

क्या० होय, कारण तुझी शूर मनुष्यदिसतां व मी लहान मुलगी असून तुझी मजवर कृपा केली, ह्यास्तव तुझी मला प्रिय आहां.

शि० मी केवळ गरीब शिपाई आहे, ह्याकारणानें तुला वाईट तर वाटत नाही?

क्या० तुझी मला आपणापशीं मात्र हमेशा राहूं द्यावें, हणजे मी फारच सुखी आहे.

सर्व तंबूंमध्ये एक ऊंच तंबू होता, त्या तंबूजवळ शिपाई उभा राहिला, आणि कथाथरैन हिला हणाला, हा तंबू बादशाहाचा आहे; तूं येथेंच उभी रहा. मला तुज बरोबर लग्न करावयास बादशाहाची आज्ञा घेतली पाहिजे.

कथाथरैन कांहीं पळें वाट पहात उभी राहिली, ती एक तरुण अमलदार येऊन तिला हणाला मुली, पिटर बादशाहा तुला पाहाण्यास इच्छितो आहे.

कथाथरैन त्या अंमलदाराचे मार्गें गेली. तंबूंत गेल्यावर तिनें पाहिलें तो पुष्कळ अंमलदार उभे आहेत, आणि त्यांच्या मध्यभागीं सुमारे ३० वर्षांचे वयाचा एक मनुष्य बसला

आहे, व्याला तिनें लागलेंच ओळखिलें, कीं मजबरोबर जो शिपाई नुकता होता तोच हा. मग व्या तरुण अंमलदाराकडे वळून व्याला ह्मणाली बादशाहा कोठें आहे.

अ० (जो शिपाई बसला होता व्याकडे बोटकरून) तो बसला आहे तो.

क्या० तो तर माझा नवरा.

* बादशाहा० मी तुझा नवरा आहे व बादशाहाही आहे. तुला फार आश्चर्य झालेंसें वाटतें. मी बादशाहा असल्यामुळें तुला वाईट वाटतें काय ? व तुला आतां मजवर प्रीति करण्यास हरकत आहे काय ?

क्या० आपण शिपाई आहां असा माझा ग्रह होता; तेव्हां मला आपण आवडत होतां, आतां आपण बादशाहा आहां असें मला कळलें, तर हल्लींही मला आपण आवडतां.

मग तो रूस देशाचा बादशाहा पहिला पिटर ह्यानें तिचा हात धरून आपले सरदारांस कळविलें, कीं ही पुढें रूस देशाची राणी होणार.

ह्यापुढें क्याथैरेन धर्मोपदेशकास विसरली नाहीं, हे सांगायलास नकोच. आतां व्यास तिचा वियोग सोरुधें प्राप्त झालें; परंतु बादशाहाची बटिक होण्या करितां मुकणें आणि राणी होण्याकरितां मुकणें ह्यां मध्यें केवढें अंतर ? धर्मोपदेशक तिचे वियोगाचें दुःख सोसण्यास फार दिवस राहिला नाहीं. व्यास ज्या जखमा लागल्या होत्या त्यांपासून तो पुरता बरा झाला नाहीं, त्याची बहीण व विश्वासूक चाकर फ्रेडरिक हाही बहूत करून व्याचे इतक्याच वृद्ध होत्या; व्या तो मेल्यावर लवकरच

* ज्या मनुष्यास शिपाई असें लिहित आला तो बादशाहा होता.

मेल्या. ह्यामुळे आपले नवऱ्याशिवाय दुसरे कोणावर ममता करण्यास ह्याजगांत कथाथरैन हिला कोणी राहिले नाही.

कथाथरैन हिशीं बादशाहानें लग्न लावल्यावर तिला मास्को शहरांत एऊ वाडा घेऊन त्यांत ठेविलें. तेथें तो तिला वारंवार भेटावयास जात असे, व तेथें आपले सरदारांनिशीं जाऊन सरकारी कामकाजही बघत असे. मास्को एथें असतां तिला दोनमुली झाल्या. सन १७०८ त आनी झाली, व सन १७०९ त इलिजाबेद् झाली. पिटर बादशाहानें सन १७११ त तुर्क लोकांवर स्वारी केली, व्यावेळेस त्यानें आपली स्त्री (कथाथरैन) हिला बरोवर घेतली होती. तिनें त्या लढाईत इतकी स्तुत्य कामे केलीं, कीं त्यांचे वर्णन केल्या वांचून आमच्यानें रहावत नाही.

१५०००० तुर्क लोकांनीं ८००० रशियन लोकांवर हल्ला केला होता, तथापि पिटर बादशाहा व त्याचे सरदार ह्यांचे युद्ध कौसल्यामुळे व फौजेत बंदोबस्त चांगला होता ह्यांमुळे रशियन लोकांनीं तुर्क लोकांस दाद दिली नाही. उभयतांचा नाश पुष्कळ झाला, परंतु अमक्याचा जय झाला असें ह्मणतां येईना. रशियन लोकांस एक विलक्षण संकट येऊन पडलें. तें असें, कीं त्यांचे भोंवताला शत्रूचे सैन्याचा मोठा गराडा पडला, त्यामुळे त्यांची दाणा वैरण बंद झाली. इतकेंच नाही, तर त्यांचे जवळ प्रुथ नदी होती, जिचे पाण्यावर त्यांचा निर्वाह होता, तिचे पाणीही बंद झालें, ह्यामुळे रशियन लोकांस भुक तान्हेनें मरण्याची पाळी आली. तेव्हां ते तुर्क लोकांचे दास होतील असें दिसून आलें.

त्या वेळेचे सर्व इतिहासांत असें लिहिलें आहे, कीं आपणावर आपले स्त्रीवर व सैन्यावर जें संकट आलें, तें टाळण्याकरितां

काय इलाज करावा, व्याविषयीं बादशाहाच्यानें कांहीं निश्चय होईना, तेव्हां दुःखानें जेर होऊन तो आपले तंबूत गेला. व्यानें चाकरांस निक्षून ताकीद दिली होती, कीं मजकडे कोणा एकास येऊं देऊं नये. अशी ताकीद देण्याचें कारण हें होतें, कीं बादशाहा अभिमानी होता, ह्याकरितां आपण घाबरलों आहों, हें कोणी पाहूं नये, असा व्याचा मानस होता. अशी ताकीद व्यानें दिली असतां कथाथरैन हिनें विचार केला, कीं मी व्याची स्त्री आहे, व्यापेक्षां व्याचे संनिध असण्याचा माझा हक्क आहे, मग जबरदस्तीनें ती व्याकडे गेली, आणि पाहते तों बादशाहा फेपरें येऊन पडला आहे. व्याला फेपच्याचा उपद्रव असे. कथाथरैन हिनें पुष्कळ वेळां आपले चातुर्यानें व सावधगिरीनें व्यास फेपच्यापासून फारशी व्यथा होऊं दिली नाहीं. ह्या वेळेस व्यानें जितकी वळवळ केली तितकी व्यानें पूर्वी कधी केली नव्हती. व्याला जी काळजी पडली होती तीपुळे निःसंशय व्याला ह्या वेळेस विशेष व्यथा झाली असावी. पिटर सावध झाल्यावर व्याला बहुधा वाटलें असेल, कीं ईश्वररूपेनें कथाथरैन धैर्यकरून मजकडे आली व्यापुळे मी वांचलों.

परंतु कथाथरैन ही बादशाहास मसलत देण्याकरितां आली होती, आणि तीसारख्या ज्या बायकोनें मृत्युशीं टकर दिली आहे, व जिनें अन्यंत हलक्या शिपाया प्रमाणें हरएक संकटास डोकें दिलें आहे, तिची मसलत ऐकून घेणें नवण्यास आवश्यक आहे. तिनें बादशाहास सुचविलें, कीं शत्रूंचा नाश फार झाला आहे, व राशियन लोकांचे पराक्रमाविषयीं व्यांची पक्की खातरी झाली आहे, आणि आपले सैन्याची अवस्था फार कठीण आहे हें कदाचित् व्यांस माहित नसेल; ह्या करितां कांहीं दिवस पावेतो

युद्ध तहकुब ठेवावें; असेंबोलणें शत्रूशीं लावलें असतां हजार वाट्यांनीं ते ऐकतील. ह्या वरून तिची विजातीय अकल प्रगट होते, व ही कल्पना तिचे शिवाय दुसरे कोणास सुचली नाहीं हा वास्तविक मोठा चमत्कार आहे; परंतु तिचे अंगीं इतर लोकांपेक्षां फारच अकल होती, असें तिच्या पुष्कळ गोष्टींवरून दिसून येतें. तिची आणि पिटर बादशाहाची जेव्हां मारिनबर्ग एथें प्रथमतः गांठ पडली, तेव्हां न्यानें तिची अकल ओळखून तिशीं लग्न करण्याचा तत्काल निश्चय केला, असें दिसतें.

क्याथरैन हिला पक्कें माहित होतें, कीं एशियाखंडांतील राज्यांत बहुत वर्षांपासून अशी चाल चालत आली आहे, कीं राजाची अगर न्याचे प्रतिनिधीची भेट घ्यावयाची असल्यास भेटीचे वेळेस कांहींतरी नजराणा न्यावा लागतो, ह्याकरितां तिनें आपल्याजवळ जें काय थोडेंशें *जवाहीर होतें, तें आणि कोल्ह्याचीं काळीं दोन कातडीं हीं मुख्य वजिरास नजर देण्याचा बेत केला, आणि जी काय रोकड जमा करवली, ती तिनें मुख्य वजिराचे हाताखालीं जो मुख्य अधिकारी होता न्यास नजर देण्याचा बेत केला. मग तिनें विश्वासूक व शहाणा असा रशियन सरदार निवडून न्या बरोबर दोन चाकर देऊन न्यांस पाठविले. न्या सरदारानें जवाहीर व कोल्ह्याचीं कातडीं वजिरास नजर केलीं व नक्त एवज न्याचे हाताखालचे अंमलदाराचेच हातीं दिला. मग बोलणें होऊन कांहीं दिवसपर्यंत युद्ध तहकुब करण्याविषयीं तुर्क-लोकांनीं कबूल केलें; आणि तेणेंकरून रशियन लोक बचावले गेलें. शा प्रसंगीं आपणास आपले स्त्रीनें साह्य केलें हें पिटर

* एष आराम व डाम डौल हीं अगदीं स्वारींत बंद होती, ह्या-मुळें तिचे जवळ जवाहीर थोडें होतें.

वादशाहाचे मनांत इतकें वागलें, कीं डाम डौल लोकांत दाखविण्याचा व्यास जरी स्वभावतः कंटाळा होता, (कारण वादशाहाचा डौल दाखविण्यास जो पैसा खर्च होतो, तो व्यर्थ जातो असें व्यास वाटत असे.) तरी ह्या गोष्टीची आठवण रहावी ह्मणून त्यानें कथाथरैन हिला समारंभानें राज्याभिषेक करविला, आणि लोकांस जाहिरात दिली. तींत त्यानें असें लिहिलें, कीं आह्मांस जीं संकटें प्राप्त झालीं त्यांत कथाथरैन हिनें आह्मांस फार साह्य केलें, आणि मुख्यत्वे कऱ्हन प्रथचे लढाईत तर फारच साह्य केलें.

कथाथरैन लहान असतां धर्मोपदेशकास एका मेलले शिपायापाशीं एक पत्राचा तुकडा सांपडला होता. तो तिनें जपून ठेविला होता, परंतु आपले भाऊबंद सांपडण्याची आशा तिनें बहुत दिवसांपासून सोडून दिली होती. एक अद्भुत गोष्ट घडून आल्यावरून सदरहू पत्राचे तुकड्यावर “मुलें” असा शब्द लिहिलेला होता त्याचा अर्थ स्पष्ट झाला. पिटर वादशाहाकडे पर राजाकडून एक वकील आला होता, तो आपले घरीं कोरलंड मधून परत जात असतां एका भटारखान्यांत उतरला, तेथे एका विपत्तिग्रस्त मनुष्याचा शब्द व्याचे कार्नी पडला, ज्याची तेथील माणसें निर्भत्सना करीत होती. तो मनुष्य त्यांस रागानें ह्मणाला, कीं वादशाहाचे दरवारांत माझा वशिला नाही, असें तुह्मांस वाटतें, परंतु तेथे माझा वशिला इतका आहे, कीं वादशाहाचें व माझें एकवेळ जर भाषण होईल, तर तुह्मी मला असें छळणार नाहीं. ह्या भाषणावरून वकिलास चमत्कार वाटून त्यानें त्या हैराण मनुष्यास कांहीं मजकूर विचारला, तेव्हां व्याचे उत्तरावरून व मुद्देवरून व क्लिास वाटलें, कीं कथाथरैन राणीचा हा भाऊ असावा. मग त्या वकिलाचा एक मित्र सेन्ट पीटरबर्ग शहरांत होता. त्या

रास ताव... गीजला,
लिहिला आहे, यत्नकरून शोध लावाय.

ने जलदीकरून न्या मनुष्याचा शोध लाविला. तो एका
यन गृहस्थाचा पुत्र होता. तो गृहस्थ पोलंडचे लढाईत मरण पाव-
ला, ते वेळेन त्याला एक पुत्र व एक कन्या अशी दोन लहान
मुल्ले होती.

मी इतर लोकांप्रमाणे कांहीं गोष्ट करित नाही, असें जें पितर
बादशाहा ह्मणाला तें तो वास्तविक ह्मणाला. कारण सदरहू म-
नुष्य आपले बायकोचा कोणी भाऊबंद आहे, असा न्यास संशय
आला, आणि त्याला आपलेकडे आणावा असा न्याचा मानस
होता, परंतु तूं कांहीं गुन्हा केला आहे असें न्यावर निमित ठेऊन
न्यास धरण्याकरितां आणि कैदीकरून दरबारांत आणण्याकरितां
शिपाई पाठविले. न्यास आंतून तर्काद केली होती, कीं न्याची
शुश्रूषा चांगली ठेवीत जावी.

त्याला कांहीं मजकूर विचारिल्यावर हा मनुष्य कथाथरैन
हिचा भाऊ आहे, अशी बादशाहाची खातरी झाली. मग त्याला
न्यानें आपले जवळ बोलाविलें, आणि त्याला ह्मणाला, कीं राणीचे
हाताचें चूंवन घेऊन तिला भेट, ती तुझी बहीण आहे. असें सां-
गतांच कथाथरैनहिला आश्चर्य वाटून ती वेशुद्ध पडली. मग ती
शुद्धीवर आली, तेव्हां बादशाहा तिला ह्मणाला असें होणें हें स्वा-
भाविकच आहे, जर तुझे भावांत कांहीं गुण असेल तर न्यास आ-
पणात चढवूं. जर नसेल तर तो आहे तसाच त्याला
हिजे. ह्या भाषणावरून पितर दी ग्रेट ह्याचा स्वभाव

काहा त हानपण
 पाचा पुतांत कोठें आढळत; परंतु ज्या
 वाना व्याचें पालिग्रहण केलें, व्यास हा मनुष्य कोण होता
 हें माहित असेल, कारण नाहीं तर पिटर बादशाहानें एका पोरके
 मृलीशीं लग्न लाविलें, ती आपली बहीण आहे, अशी व्याची कल्प-
 ना धांवतीना. पिटर दी ग्रेट सन १७२५ सांत मरण पावला.
 व्याचे मागें कदायरेंन हिनें आपली राणीची पदवी योग्यतेनें रा-
 खली. २ वर्षें व कांहीं महिने राज्य करून ती तारीख २७ मोह-
 मे सन १७२७ सांत मरण पावली, व्या वेळेस तिचें वय ३८
 वर्षांचें होतें.

* एक सरदाराची प्रत आहे.

समाप्त.

